

Lietuvos ir Baltosios Rusios krašto partija¹ Pagrindinė programa

Romanas Skirmuntas

Priimta ir patvirtinta Vilniuje 1907 m. birželio 17 ir 18 d.

Mūsų gimtųjų kraštų – Lietuvos ir Baltosios Rusios istorinė plėtra vyko atskirai ir jų skirtingos ekonominės, etnografinės ir kultūrinės sąlygos reikalauja, kad vykdant darbus, susijusius su bendru pilietinių ir visuomeninių santykių pertvarkymu, būtų atkreiptas ypatingas dėmesys.

Atsižvelgiant į mūsų krašto tautinius skirtumus – mūsų, lenkų, padėtis šiuo atveju yra kitokia nei tų vietovių, kurios etnografiniu požiūriu yra vienalytės ir todėl mes dar labiau esame atsakingi už tinkamos politikos pasirinkimą.

Mūsų padėtis yra apsunkinta dar ir todėl, kad šios epochos metu, kai visur vyrauja nacionalizmas, jo netrūksta ir pas mus, gyvenančius tarp skirtingų tautų mūsų krašte – neišskiriant mūsų – kaip pavienių asmenų, kaip ir grupių, kurios stovi ant tvirto nacionalinio grunto, o skirtinga jų politika, kartais netgi užgauli, savo veiklai semia ne tik faktinius nacionalinius antagonizmus, bet ir iš išorinę įtaką.

Mūsų, lenkų, pirmoji pilietinė ir politinė pareiga Lietuvoje ir Baltojoje Rusijoje yra išitraukimas į gilesnius ir platesnius faktinius santykius, tarp kurių mes turime gyventi, ir kuriems mes galime pritaikyti mūsų politinę ir visuomeninę veiklą.

Svetima mums turi būti bet kokia siaura, nacionalistinė arba egoistinė luomų politika, mes turime pripažinti tai, kad yra būtinas bendras ramaus sugyvenimas kartu su mūsų šalyje gyvenančiomis tautomis ir visų taikus bendradarbiavimas dėl bendros gerovės, kuri gali būti pasiekta tik esant abipusiškai pagarbai ir pasitikėjimui, o pripažinus atskirus nacionalinius

¹ Išversta pagal: [Roman Skirmunt] (1907). „Stronnictwo Krajowe Litwy i Białejrusi. Program podstawowy”, *Głos Polski*, 23.06.(06.07.)1907.

ir kultūrinius skirtumus ir pilną teisę į savarankišką savo vystymąsi. Prie to turi būti prijungtas ir bendras visų darbas dėl ekonominio, kultūrinio ir visuomeninio viso krašto plėtros ir jo gyventojų.

Tam, kad šias taisykles ir pareigas būtų galima įvesti į šalies politiką ir juos įtvirtinti visuose gyvenimiškuose situacijose, yra būtinas žmonių, kurie pripažįsta šias taisykles, organizuotumas į partiją, kuris į savo rankas paimtų sunkų darbą ir aiškią už tai atsakomybę.

Todėl mes privalome įkurti Lietuvos ir Baltosios Rusios krašto partiją tokiais pagrindais:

1. Kaip pagrindinę mūsų politikos užduotį ir kaip pirmą šios partijos veikimo pareigą mes pripažįstame darbą šalies viduje, darbą, kuris remiasi sąžiningu ir teisingu vertinimu ir šalies būtinų poreikių ir sąlygų pripažinimu.

2. Visos mūsų krašto tautos turi turėti lygias teises visose gyvenimo politinėse ir pilietinėse sferose ir turėti galimybę laisvai plėtoti savo nacionalinę kultūrą.

Sąžiningai ir pilnai pripažįstame krašto reikšmę ir išreikštą Lietuvos tautos gyvybingumą ir jos teisę į visišką, pilną ir kultūrinę plėtrą.

Mes gerbsime lygiai taip pat ir tarp baltarusių pasireiškiančias tendencijas tautinei, savarankiškai ir kultūrinei plėtrai.

Vadovaudamiesi visiško teisingumo kitų atžvilgiu principais, mes sieksime tuo pat metu įgauti sau visas politines ir pilietines teises ir gauti sąlygas tolesnei mūsų pačių kultūros plėtrai.

Pilnai suprantame ir pripažįstame būtinumą ir poreikį bendrauti su rusais, norinčiais bendrauti kartu su mumis tam, kad būtų pasiekta bendra šalies gerovė ir visiško lygiateisiškumo sąlyga.

Pabaigoje pripažįstame žydų siekius remiantis lygiateisiškumo principu.

3. Norime, kad mūsų partijos priimtų taisyklių pagrindu atsirastų atskirų tautinių frakcijų, kurios būtų gyvybingos bendro darbo dvasios krašte, ir su kuriais mūsų partija galėtų sudaryti sąjungas ir susitarimus.

4. Krikščioniškumo dvasios ir laisvo krikščioniško mokslo plėtra yra būtinos visuomenės tobulinimosi sąlygos. Visos teisės, ribojančios tikėjimo laisvę, arba pasisakančios prieš religijos toleranciją, kaip jai priešingas, laikome žalingomis.

5. Esame karšti konstitucinės monarchijos sekėjai, o stovėdami ant rusų valstybingumo grunto mes sieksime, kad būtų garantuotos pilietinės teisės įstatymų leidybos keliu ir išlaikyta plati savivalda, kad tvarkytų reikalus, kurios yra glaudžiai susijusios su vietiniais poreikiais.

6. Švietimui, kaip pirmosios eilės reikalui mes turime skirti ypatingą dėmesį. Reikia, visų pirma, sukurti kiekvienam galimybę gauti pirminį išsilavinimą gimtąja kalba, o taip pat reikia sudaryti galimybę paaukoti privačius reikalus vardan švietimo.

7. Dėl žemės reformos, tai mes pageidaujame bendradarbiauti ta linkme, kad žemės ūkio žmonės galėtų gauti didesnius plotus ir ekonomiškai būtų pakeltas jų ūkis, o šitą mes pasieksime natūralios evoliucijos keliu, su stipria valstybės pagalba ir be nuosavybės teisė pažeidimų.

Esant neabejotinam nuolatiniam žemės sklypų tiekimui, sumaniai ir sąžiningai pasinaudojus valstybiniais kreditais, mes gausime užtektinai žemės plotų tam, kad užtikrinti vietinių žmonių poreikius jiems palankiomis sąlygomis. Ta žemė privalo pereiti į vietinių žmonių, kurie yra susiję su žemės ūkiu, rankas, atmetant galimybę kolonizuoti užimtus žemės plotus kitais žmonėmis iš kitos valstybės dalies.

Servitutai² turi būti panaikinti atsižvelgiant į abiejų suinteresuotų šalių teises ir poreikius. Valstiečių gruntų konsolidacija³ turi būti atliekama palaipsniui.

Šachmatų lenta turi būti panaikinta nepaisant to, kad tai reikalautų tam tikrų aukų iš didesnės žemės savininkų pusės.

8. Esame sveiko ir gerai suprantamo proceso šalininkai. Suprantame visuomenės demokratizaciją, kaip visų darbą dėl to, kad būtų pakeltas kultūrinis ir ekonominis reikalaujančių, bet dirbančių klasių lygis. Atsižvelgiant į tai, plačiai plėtosime įstatymų leidybą darbo žmonių atžvilgiu ir nuolat remsimės turinčiųjų klasių bendradarbiavimą.

Bet kokią visuomeninę iniciatyvą ir bet kokias savitarpio pagalbos apraiškas mes remsimės, o taip pat norime nuolat remti krašto ir visuomenės gyvenimo stabilią plėtrą ir iš to gaunamas pastabas ir patirtį, nuolat eisime su šalies plėtra ir poreikiais ir atsižvelgiant į tai mūsų programą papildysime ir tobulinsime.

Pasirašė: Edvardas Vainalavičius, Juljan Toločko, Ipolitas Kervinas-Milevskis, Konstantinas Skirmuntas, Mykolas Volovičius, Kazimieras Zdiechovičius, Mykolas Meištavičius, Stanislovas Vankevičius, Aleksandras Chominskis, Martynas Odlianskis Počobutas, Edmundas

² Servitutas – ribota teisė naudoti žemę, kuri suteikia galimybę kitam žemės naudotojui naudoti ją su tam tikrais apribojimais, kurie yra nustatomi įstatymu arba susitarimu. Baltarusijos teritorijoje servitutų teisė buvo susijusi visų pirma su valstiečių ir savininkų naudojimosi miškais, pievomis ir ganyklomis. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

³ Žr. 3 komentarą Konstancijos Skirmunt tekstui „Kodėl Lietuvai ir Baltarusijai yra reikalinga tautinė partija?“ – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

Bartkevičius. Dr. Tadeušas Dembovskis, Edvardas Bielskis, Kazimieras Šafnagelis, Dimitras Kaributas–Daškevičius, Feliksas Broel–Plater, Adam Zamojskis, Česlovas Jankovskis, J. Kielčevskis,⁴ Pavelas Konča, Karolis Nezabitovskis, Karolis Salmonovičius, Jonas Ursinas–Niemcevičius.

18 d. Vilniuje įsteigta pirma Lietuvoje ir Baltoje Rusioje *lenkiška* savarankiška (ne skyrius) politinė partija, kuri yra dėkinga už savo sukūrimą dviems judėjimams, kurie pastaruoju metu stipriai pasireiškė mūsų šalies lenkų visuomenėje.

Pirmas iš jų siekė sukurti poziciją Lietuvoje ir Baltarusijoje remiantis taikiu, ramiu ir brolišku bendru pilietiniu darbu šalyje kartu su jos vietiniais gyventojais: su lietuviais ir baltarusiais, kaip iš šios sferos žmonių, kaip galima juos taip pavadinti, t.y. rusų, kurie remiantis pagrindais, o ne privilegijomis, tačiau visiems lygiomis teisėmis ir pareigomis šalies gyvenime dalyvauti norėtų. Plačioje teritorijoje, apimančioje šešias plačias teritorines apskritis, kurios dar yra vadinamos gubernijomis, mes lenkai, sudarome labai nedidelę dalį ir nežymią visuomenės dalį. Tačiau pripažįsta netgi ir mums priešiškos pusės, kad šalyje sudarome nenuginčijamai svarbią dalį, todėl, kad esame apsišvietę, o dar ir todėl, kad apsistojome žemėje, kuri yra labai vertinga. Čia, Lietuvoje ir Baltojoje Rusioje, sudarome žmonių dalį, kuri kultūrinio požiūriu yra labiausiai išsivysčiusi ir yra turtingiausia.

Abu šie veiksniai neišsprendžia mūsų buvimo šiame krašte klausimo. Šviežias pavyzdys staigaus suabejojimo kultūringiausių ir turtingiausių elementų Baltijos gubernijose parodė viso visuomenės sluoksnio pagrindo nestabilumą, kuris nėra susietas su krašto *žmonėmis* stipresniais ryšiais negu įteigimas išsilavinimu arba savo gerovės pritempimą prie visos šalies gerovės. Taip vadinami „baronai“ kurlandai, inflantai ir estlandai nepaisant to, kad rūpinosi materialine gerove, tačiau ir kaip patenkino atgimstantį latvių ir estų genčių nacionalinį sąmoningumą, laikė visgi savo *vokiškumą* stipriu atgimimu nuo tautos, leidžiant joms pajauti, kad kilmė yra net tik „tolesnė“, bet ir žymiai „aukštesnė“ negu auchtoniškos žemumos. Atiduodant pilną teisingumą civilizaciniams baltų vokiečių nuopelnams, negalime vis gi užmerkti akių prieš faktą, kad leido pagilinti prarają, kuri skyrė juos nuo tautos ir patys sau padarė blogiausią paslaugą, privedė šalį prie sukrėtimo, kuris vos nesibaigė pralaimėjimu.

⁴ Galbūt turima omenyje Jonas Kielčevskis – Skarbekas (lenk. *Jan Kielczewski-Skarbek*) (gim. 1887 m. balandžio 26 d.), gimęs Minsko provincijoje, nors programos pasirašymo metu jam turėjo būti vos 20 metų. – *Vertėjo pastaba.*

Pats savaiame jų pačių interesas rodė lenkų mažumoms, kurios buvo išbarstytos lietuviškoje ir baltarusiškoje tautų jūroje, kad reikia ieškoti kelių tarpriam susijungimui su masėmis, kurios mums yra artimesnės negu, pvz., Latvija atstovams pono vokiško tradicinio *Drang nach Osten*. Jeigu šiame blaiviam samprotavime atsirastų ir tam tikras kiekis, kaip kas nors galbūt pasakytų – dozė „sentimentalizo“, tai po šiuo žodžiu surastumėme įgimtą mums, lenkams Lietuvoje ir Baltarusijoje, gyliaiėjusią į kraują nuo senų kartų meilę gimtiesiems kraštams, gimtajai žemei, o ypač šiai gi *tautai*, su kuria kiekvienas iš mūsų čia gimęs nuo vaiko sugyveno, kaip ir su ta „miško kalnelių ir žalių pievų“ žeme.

Be to, kai konstitucionalizmo garsai pažadino mūsų kraštą iš ilgalaikio miego ir pajudėjo tuo arba anuo impulsu pastumti visi visuomenės sluoksniai ir sferos, tai mes neskubėjome pasinaudoti persilaužymu tam, kad gauti tuos arba anuos nuopelnus trumpoje distancijoje, tačiau daugelis iš mūsų suprato, kad yra būtina pradėti akciją, kuri lėtai, bet taikliai vestų prie rezultatų, kurie yra žymiai reikšmingesni ir pageidaujami nei laikinas išsišokimas į viešąjį gyvenimą.

Tarp lenkų visuomenės pagrindo Minske ir Žemaitijoje, t.y. dviejuose labiausiai vienalyčiuose ir stipriausiuose lietuviškuose židiniuose ir grynai baltarusiškuose elementuose pasakyta sau: esame išsilavinę ir atitinkamai turtingesni negu tauta. Konkretus vaidmuo mums yra skirtas. Stokime su šia tauta petys į petį dėl bendro siekio. Iš pradžių ją mokykime ta kalba, kuri jai yra mieliausia ir priimtinausia, nes, visų pirma, jai yra reikalingas švietimas. Vėliau, jau pati sau pasirinks tą arba aną „kultūrą“ arba stengsis sukurti savo, jeigu tame išvelgs naudos ir būtinumą. Tačiau su šia tauta prie gilesnio ir atviresnio supratimo tegul ji mums pasako viską, o mes taip pat *tiesiogiai* su ja kursime pagrindus ir sąlygas geram sugyvenimui nuo kartos į kartą. Mūsų šalis yra vargana iš civilizacijos pusės žiūrint ir ne vienoje apylinkėje dar yra pusiau laukinė. Organiško darbo arba tai pat vadino darbo „iš pagrindų“ šalies viduje turime labai daug. Taigi, kibkime į darbą šalies viduje ir šalyje su tauta, o pagrinde – dėl tautos!

Kada jau paminėtoje paroje viso krašto bendro sujudio, pradėjo rodytis jo matomoje vietoje, kaip matomos dėmės, epidemiškai vos ne visur požymiai ne patriotizmo, o nacionalizmo, tai karšti visų pilietinių elementų suvienijimo šalyje šalies darbui sekėjai susirūpino dėl to, jog pasirodantis, karštas ir todėl be pagrindo lenkiškas nacionalizmas dar labiau nepadidintų Tėvynės nedalios.

Ir tai yra antras judėjimas, kuriam yra dėkingas dėl savo susikūrimo, kuris buvo suorganizuotas prieš kelias dienas, Lietuvos ir Baltosios Rusios

krašto partija. Viena iš pagrindinių jos užduočių bus neigiamų, žalingų įtakų sumažinimas, netinkamų veikimo metodų mūsų šalyje, pasitikinčioje savimi, praktikuojančioje Nacionalinės Demokratijos Pyro pergalę. Krašto partija, savarankiškai, nesusijusiai su direktyva reziduojančią už krašto, turi sudaryti priešpriešą filialui, vietinei Nacionalinei Demokratijai, neleidžiant jai šalyje nustumti lenkų mažumos su kitomis tautomis santykio iki galutinio ir taip jau pakankamai nuožmaus šovinizmo. Tik garsesnę ir labiau iš toli matomą nacionalinės demokratijos akciją, kurios etiketė būtų: vienintelio, teisinio, gryno lenkiškumo kraujo – Krašto partija nori parodyti savo buvimu, kad *vien tik* lenkiškumo atstovavimas Lietuvoje ir Baltojoje Rusijoje nesudaro išimtinės priemonės plėtoti Nacionalinės Demokratijos privilegijas.

* * *

Naujosios partijos iniciatoriai turėjo omenyje idėją apie platesnį nei idėjinis pagrindas, kurį Nacionalinio Judėjimo programoje pavyko ne vieną kartą įveltį į partinės organizacijos formas. Visų pirma, jie turėjo *sąjungos* idealą, apimantį, nežiūrint į tautiškumą tuos visus elementus, iš tikrųjų pilietiškus, šalyje, kurie kartu galėtų harmoningai dirbti dėl šio krašto civilizacinės ir ekonominės plėtros. Aiškus yra dalykas, kad tokio pobūdžio Krašto partija, ne tik turėtų, bet ir privalėtų būti tokia, kai kažkada į Napoleono armiją pateko skirtingos tautos ir skirtingų tautybių, sluoksnių, sferų, sluoksnių atstovai po vieną sąlygą: pasižadėjimas dėl ištikimybės vienodiems šūkiams ir sąlygoms.

Prieš daugybę mūsų kilmingiausių ir protingai mąstančių tautiečių didelio sąjunginio susivienijimo *idealas* reikšmingiausių šalies pilietinių judėjimų, nuo Mogiliovo šalia Libavos ir nuo Vitebsko iki Balstogės – nebuvo įgyvendintas. Per daug dar yra, jeigu taip galima pasakyti, griežtų pavienių grupių, kad ant tokio pobūdžio sąjungos – harmonijos aukštumų išsilaikyti galėtų. Iš pradžių turi tas grupes pervirškinti kiekvieną atskirai ir palaipsniui susiformuoti šalies pilietiškumo dvasią, kuri nebūtų supainiota, pvz., nacionaliniu antagonizmu, klasių kovomis, kovomis dėl pirmos vietos ne darbe, bet pirmavime. Galbūt kažkada, o galbūt netolimoje ateityje, tokia partija susikurs ant didelių, didelių nuolaužų negerų, pasenusių, amoralinių santykių.

Tik tada *šalies pilietiškumo* idėja pradės vyrėti tarp šiandien kovojančių tarp savęs, stipresnė, nei ta aukštesnė atskirų tautinių ir socialinių sluoksnių interesų idėja.

Tuo tarpu, visgi, pavyko į realias formas įsprausti vieną iš elementų iš šios svajonių jungties, vieną iš šio didelio statinio pamatinių plytų – Krašto partija, o jeigu konkrečiai, yra paruošta lenkų grupė, kuri Dievo vardu gali pradėti sunkų paskelbimo darbą tarp lenkų visuomenės tokios politikos, kuri tinkamiausiu būdu, geriausiai apgalvota ir atitinkanti vietines sąlygas paveiktų aglomeratą, kuriant bendros šalies tinkamą pagrindą, besiremianti tuo pačiu metu tvirtu pagrindu: esame būtis ir Lietuvos, ir Baltosios Rusios lenkų – piliečių ateitis.

Krašto partija taip pat gins mums priklausančias teises kaip buvo nurodyta, pareigas, kurios yra neatskiriamai susietos su šiomis teisėmis, ir aktyviai dalyvaus vykdant šias pareigas.